

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 133 2012

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2013 och för recensioner 1 september 2013. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förordande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-32-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2013

”Alkmene”, ”Dykkeren”, ”En Historie om en Perle”, ”Fjerdingsfyrstens Vin”, ”Fra det gamle Danmark”, ”Heloise”, ”Karneval”, ”Samtale om Natten i København” og ”Storme”.

I övrigt er Ivo Holmqvist ved at sammenstykke en forskningsantologi, der skal kaste yderligere lys over emnet for Grethe Rostbølls bog: *Den fræmmande förföverskan. Svenska synpunkter på Karen Blixen* – med tanke egentlig på udgivelse i 50-året for hendes död. Bogen vil indgå i den skriftserie, som Centrum för Danmarksstudier vid Lunds Universitet ärefuldt har sat i verden.

PS. Siden anmeldelsen blev skrevet, er det kommet frem, at Karen Blixen var bragt i forslag til Nobelprisen også i 1960–1962 (af hhv. Günther Jungbluth, København, Rolf Westman, Åbo, og Henry Olsson, Stockholm, nyindtrådt i Nobelkomiteen). I 1960 lod komiteen forstå, at den havde lært lektionen, men i 1961 dukkede Blixen igen op på tredjepladsen. I 1962, hvor komiteen havde udtaget hende til videre drøftelse, bortfaldt kandidaturen, idet hun afgik ved døden. Olsson fik det sidste ord i sagen, idet han i et *yttrande* vedlagt komiteendstillingen argumenterede *imod* at give hende prisen – ganske uforståelig, med mindre meningen var at advare Akademiet mod posthum tildeling.

Aage Jørgensen

Lena Kåreland, *Ett sällsamt dubbelliv. Gurli Linders memoarer om åren med S.A. Andréé*. Carlssons. Stockholm 2011.

”Så är jag åter på väg från dig, du käraste! Och den lycka som väntade mig i går är faren i dag; endast minnet, det härliga återstår. Tack, August, för igår – tack för platsen i din famn, tack för dina långa, varma kyssar, tack för ömhet och lycka!” (s. 197) Så skriver Sveriges första barnbokskritiker Gurli Linder till ballongfararen Salomon August Andréé efter ett av deras hemliga kärleksmöten.

En uppslukande kärlekshistoria som innehåller alla ingredienser, som varar ett helt liv, och samtidigt tilltalar romantiskt sinnade beskrivs i Lena Kårelands *Ett sällsamt dubbelliv*. I centrum för denna märkliga kärlekshistoria står de legendariska (kultur)personligheterna Gurli Linder och S.A. Andréé.

Verket är både biografi och memoarer. Den biografiska delen utgörs av Kårelands ramberättelse,

som inleds med Gurli Linders liv, och därefter presenteras S.A. Andréé. Markant är att medan Linder beskrivs från barndomsår till barnboksauktoriteten, ringas Andréé in genom frågan ”vem var han?”. Andréés ideologiska världsbild betonas, vilket avspeglas i bokens kärna, nämligen Linders memoarer och brev, som placerar honom i centrum. Det är hans gärning som ska ihågkommas och synliggöras, något som Linder gör med besked och i flera omgångar. Hon skriver egna artiklar om honom. Därtill har hon möjlighet att kommentera eventuella felaktigheter i andras versioner av ballongfararen eftersom hon recenserar deras verk för *Dagens Nyheter*.

Brev och memoarer är införda i större textsjok, vilket får framställningen att bli nästan editionsfilologisk. De långa textsjoken, som kommenteras av Kåreland, ger läsaren möjlighet att själv tolka Linders skrifter. Eftersom memoarerna är arkivmaterial är det ett rimligt val att låta Linder föra sin egen talan.

Det är ett gediget arbete som Kåreland utfört genom att låta den historiska bakgrunden och det omkringliggande samhället utgöra klangbotten för den hemliga kärlekshistorien. En väsentlig poäng är samtidens kvinnobild, som skapar kravet på hemlighetsmakeri kring den förbjudna kärleken. Samtidigt som det tydligt finns ett kvinnoideal som både Linder och Andréé betraktar som självskrivet. Kårelands uppdelning, där Linders liv skildras fram till ålderdomen i relation till Andréés förödande ballongfärd, understryker också kvinnobilden. Linders uppgift som hemlig väninna är att lyssna och understödja Andréé i hans manliga ambition. Linder står för kontinuiteten och minnet medan Andréé är ikonen och den manliga riktningen. Hans roll är att utföra det experiment han brinner för, att göra en ballongfärd till Nordpolen. År 1897 lyfter ballongen med Andréé, Nils Strindberg och Knut Fraenkel. Starten följs hängivet av nationen, därefter försvinner de spårlöst i 33 år. Resenärerna återfinns på Vitö 1930, sönderslitna och kringströdda av isbjörnar. Fyndet väcker än en gång liv i Gurli Linders minnen av kärleksaffären och hon börjar därför skriva på memoarerna. Minnesanteckningarna blir därmed som ett samtal med Andréé.

Lena Kåreland disputerade 1977 på en avhandling om Linder: *Gurli Linders barnbokskritik. Med en inledning om den svenska barnbokskritikens framväxt*. Under avhandlingsskrivandet förvånades hon över kontakten mellan Linder och Andréé, ett ämne som Kåreland nu alltså har gett

sig i kast med i *Ett sällsamt dubbelliv*. Förutom av-handlingen kan även boken *Rätten till ordet. En kollektivbiografi över skrivande Stockholmskvinnor* (2008), som Kåreland skrev tillsammans med Boel Englund, betraktas som en del av Kårelands forskargärning om de skrivande kvinnorna. Kvinnor synliggörs som skribenter, främst inom journalistik, flera av dem även inom barnlitteraturkritiken. Just barnlitteraturkritiken är ett område där de kvinnliga skribenterna får utrymme, men de skriver också andra texter. Gurli Linder är mest känd i egenskap av barnboks-kritiker, men hon skildrade även samtiden i *Sällskapsliv i Stockholm under 1880–90-talen. Några minnesbilder* (1918) samt i *På den tiden. Några minnesbilder från 1870-talets Stockholm* (1924). Dessa verk anser Kåreland fortfarande vara betydelsefulla tidsdokument.

En rolig detalj i *Sällskapsliv i Stockholm* är det uppslag där Linder själv och Andrée presenteras med varsin bild på motsatt sida i volymen. Kåreland påpekar att ”När pärmarna slås ihop kysser de varandra” (s. 149). Linder har låtit sig och Andrée få varandra som makar brukar. Ändå är hon inte gift med Andrée, utan med Nils Linder. Titeln *Ett sällsamt dubbelliv* röjer Gurli Linders balansakt mellan de två männen. Kåreland beskriver äktenskapet som i början lyckligt. Ålderskillnaden mellan makarna och den skiftande synen på kvinnans roll gör ändå att äktenskapet så småningom knakar i fogarna. Linders kärlek till Andrée är knappast gynnsam för den äktenskapliga lyckan. Äktenskapet blir närmast kvävande genom Nils Linders krav på att Gurli ska foga sig efter hans vilja, vilket hon gör för de tre döttrarnas skull. Det hjälper ändå inte i längden, utan relationen slutar i en skilsmässa där Gurli förlorar vårdnaden om flickorna. Den forna maken dör dock ungefär ett år efter skilsmässan och hon återfår vårdnaden.

Utgående från de böcker som Gurli Linder skriver till de tre döttrarna har Kåreland kunnat synliggöra hur Linder efter hand blir allt mer kritisk till maken. Trots detta försöker Gurli Linder utåt upprätthålla den äktenskapliga fasaden så länge som möjligt. Kårelands ramberättelse, där hon ständigt förhåller sig till minnesskildringen och dess iscensättande av ett jag, är ytterst belysande. Det blir tydligt att Linders memoarer både avspeglar det privata, den kvinnliga sfären, och har ett annat syfte genom att ingående beskriva Andréés ballongfärder.

Gurli Linders och August Andréés relation är platonisk. Ingendera förmår gå emot samtidens krav. Linder ställer familjen och döttrarna i första

rummet, skriver hon i sina brev och memoarer. Hennes levnadsöde formas ändå i hög grad av kärleksrelationen med Andrée. Deras samtal är viktiga för båda, såväl genom träffar som i brevskrivandet. Efter att Andrée försvunnit på sin ballongfärd lägger hon också stor vikt vid bevarandet av hans minne genom att skriva om honom. Kåreland betonar kärlekshistorien i sin framställning, men samtidigt är tidsandan en viktig bakgrund. Till stor del är det också Gurli Linders egen röst som får beskriva personer och miljöer eftersom Kåreland valt att citera långa stycken ur memoarerna. Linder är en van skribent, vilket också gör att både brev och memoarer är medryckande. Trots det kan läsaren möjligen i något läge känna att August Andréés gärning må ha varit stor i samtiden och för Linder, men att det återkommande hyllandet av honom blir lite tjatigt. Samtidigt är det här en poäng. Gurli Linder är djupt fäst vid mannen i fråga och verkar betrakta det som sin livsgärning att hylla honom, medan hon tonar ner sin egen karriär som barnboks-kritiker.

Ett sällsamt dubbelliv bjuder på en hel del fantastiskt bildmaterial. Flera av de stora kulturpersonligheter som Gurli Linder umgicks med får ståta på bild. Selma Lagerlöf, Ellen Key och Klara Johanson representerar tre av de samtida kvinnliga skribenter som står Linder nära. Därtill har infogats bildmaterial från Vitöfynden, det vill säga film som framkallades 33 år efter att själva ballongkraschen ägt rum. Det finns även brevmaterial bland bilderna, där bland annat de anteckningar som August gjort i Gurlis brev.

Kårelands dokumentation av Gurli Linders och August Andréés relation är ett mammutarbete. Den kollektiva biografien omfattas av brev, memoarer, domstolsanteckningar, testamenten och adressregister. Kåreland har utfört ett grundligt arkivarbete, vilket gör *Ett sällsamt dubbelliv* till en tillgång både då det gäller kunskaper om de legendariska personerna och som ett dokument över samtidens syn på kvinnlighet. En av de stora behållningarna är att Kåreland betonar Gurli Linder som barnlitteraturkritiker och samtidigt som kvinna i ett samhälle där den kärlekshistoria hon upplever inte skulle ha setts med blida ögon om den uppdagades. Först långt senare i sina memoarer kan Linder öppet ventilera vad som pågätt.

Med *Ett sällsamt dubbelliv* ger Kåreland ett nytt perspektiv på Gurli Linder där Linder genom den hemliga kärlekshistorien framstår som ytterst mänsklig. Den paranta damen och stränga barnboks-kritikern visar sig även ha ett skumt förflutet,

och trots att kärleken är platonisk är den likväl ett uttryck för ett speciellt livsöde. Blandningen av biografi och memoarer blir därtill ett givande sätt att ge en helgjuten bild av personen Gurli Linder i sin samtid.

Mia Franck

Görgen Antonsson, *Ezra Pound, Sverige och Nobelpriset*. Amalgam. Spånga 2010.

Både de som får Nobelpriset i litteratur och de som inte får det kan ställa till bråk. Bland dem som inte fått det är det få som kan tävla med Ezra Pound – eller snarare hans anhängare – vad gäller bråkets ihärdighet och uthållighet. Det är därför välkommet att Görgen Antonsson tagit på sig att utreda och summera dessa företeelser. På sina 75 textsidor kan han inte få med allt, men alla som känner till eller varit inne på Ezra Pounds dyrkare och klandrare kan intyga att Antonsson gått ambitiöst tillväga. Han avtackar ett antal institutioner och dusintals personer, av vilka en del inte längre är i livet. Men varför han inte tagit upp och diskuterat Peter Lutherssons avhandling *Modernism och individualitet* från 1986, där ”Pound, Dada och högmodernismen” ägnas 150 sidor, är svårt att förstå.

”Vem var den förste att skriva om Ezra Pound i svensk dagspress?” Det är den första av nio frågor som Antonsson med ett originellt grepp ställer i sin baksidestext. Först ut var den amerikanske poeten Charles Wharton Stork, som i *Svenska Dagbladet* i april 1920 presenterade ny amerikansk poesi. Ett par år därefter översatte Elmer Diktonius Pounds *Ungt hav* (1923). Också Artur Lundkvist var, som han ju brukade, tidigt ute, men hans tolkning får en snäv bedömning. Han ansågs vara illa underrättad även om han har en viss fördel av att vara den förste som pekar på Pounds stora livsprojekt *Cantos*. Under de första tjugo åren kom bara ungefär en diktöversättning om året.

Pound kom också i kontakt med svenskar, och som vanligt utkristalliserar sig Erik Mesterton som den som var tidigast ute. Han kan trösta Pound med att hans verk är bättre känt än Eliots – det är fortfarande 1930-tal och snart skulle nästan allt förändras genom Pounds insats som fascistisk propagandist under andra världskriget. Efter kriget blev han på nytt bättre känd, men dock inte mer än att han här och var kunde uppfattas som amerikansk ”författarinna”.

Pound intresserade sig själv tidigt för Nobelpriset. Han välsignade 1923 års pris till William Butler Yeats och ville att han skulle följas av James Joyce. Originellt nog hänvisade han i förslaget till den omvistade idealism som Alfred Nobel ställde krav på i sitt testamente. Men när det gällde annat var han mindre väl underrättad och levde under en tid i tron att Svenska Akademien också delade ut fredspriset. I ett brev till ständige sekreteraren Anders Österling 1943 föreslog han Eliot till nobelpristagare. Men den aktive fascisten gjorde det i så märkliga termer att det knappast befordrade det Nobelpris som hans lärjunge fick fem år senare. Österling har i senare artiklar om Pound översatt delar av detta brev, men Antonsson är den förste som återger det i original. Där står bland annat: ”Profits from gun sales never yet made a good sweede or an honest man, and usury is NOT the law of Christ, though it is the law of the rulers af England and New York city.”

Ezra Pound tillfångatogs efter andra världskriget och hamnade på mentalsjukhus i USA. Särskilt bland yngre diktare, flera av dem också översättare av Pound, fanns det en stark opinion för att trots Pounds politiska handlingar belöna honom med Nobelpris. Svenska Akademien gjorde också en insats för honom och spelade genom ombudet Dag Hammarskjöld en roll för att han hösten 1958 släpptes från sjukhuset och på nytt förflyttade sig till Rapallo i Italien. Till de mest originella försvararna hörde Bo Setterlind. Från 1959 var Pound åter aktuell som kandidat till ett Nobelpris, bland annat efter förslag från Svenska PEN-klubben. Året därpå var det på tal att Ezra Pound skulle komma på besök till Sverige. Till de stora frågor han först ville ha svar på hörde den här: ”Is there a place called Lund?” Men trots att han fick ett tillfredsställande svar blev besöket inte av.

Nobelpriset blev lika lite av som Lund. Antonsson har tydligt belyst hur starka motsättningarna var, och det visar sig också att en del av dem som månat om Pound efter hand fick andra intressen. Motståndarna var däremot mer trosvisa och uthålliga. Utöver Hammarskjöld, som under sin korta Akademisejour (1954–1961) hörde till de mest övertygade motståndarna, betydde nog Anders Österling mest för att avstyra ett Nobelpris till Pound. Om detta finns en längre historia att berätta än vad som ryms hos Görgen Antonsson. Till den återkommer jag i en biografi om Österling, som är under utgivning.

Jenny Westerström